

ДИСКУРСОЛОГІЯ. ЛІНГВІСТИЧНА КОНЦЕПТОЛОГІЯ. КОМУНІКАТИВНА ЛІНГВІСТИКА

УДК 811.161.2

Т. П. Беценко

СЕМАНТИКА І ПОЕТИКА СЛОВА-ОБРАЗУ *ГЛЕЧИК* У ВІРШОВІЙ МОВІ В. ГОЛОБОРОДЬКА

У статті проаналізовано семантику та емоційно-експресивне забарвлення слова-образу глечик у віршовій мові В. Голобородька. Обґрунтовано змістову вагу лексики глечик у поетичному слововживанні митця. З'ясовано, що конотативні відтінки аналізованого слова-образу пов'язані з традиційною культурою побуту українців.

Ключові слова: поетична мова, індивідуально-авторський стиль, поетичний мовосвіт, мовно-естетичний знак, поетичне мовотворення, ліричний контекст, семантика образу-символу, конотативний відтінок, емоційно-експресивний зміст.

Betsenko T. P. Semantics and Poetics of Word and Ways of the Jugs in the Point of Vasyl Holoborodko. *The artistic-pictorial system of V. Holoborodko's poetic works is based on his own – nationally marked words in every way. Each element of the linguistic-visionary poetic paradigm of the artist is imbued with national colour, national-linguistic art, related to ancient folklore sources. The poetic picture of ethnic existence in the vision of the artist – originally simple and understandable; Its cores are known, known to all realities. Attention is drawn to redefined in the artistic name of the dishes.*

In V. Holoborodko's poetic universe the jug appears as an element (component) of the macrocosm. Therefore, the philosophy of the poetic thought of the artist is based on the notion that the designated object – the most ancient and universal in everyday use – contains the world and eternity in itself.

The article analyzes the semantics and emotionally expressive colouring of the image word jug in the poetic speech of V. Holoborodko. The substantive significance of the pitcher lexeme in the artist's poetic usage of the word is substantiated. It has been found that the connotative shades of the considered image word are connected with the traditional culture of everyday life of the Ukrainians.

In the poet's figuratively-associative linguistic map, the jug appears as an attribute of harmony of feelings, coherence, understanding, sympathy, as a symbol of the love of young hearts.

The linguistic sign of the jug can be considered a poetic universality of Vasyl Holoborodko. This is the favorite artistic image of the writer.

Consequently, the word-image of the jug in the poetic language of the writer is a significant and artistically significant reality. In the mind of the artist, he combines the seven «symbol of national existence», «the attribute of rural life», «the original remarkable decoration of the kitchen utensils of our ancestors», «the contents of the past and future, coming»; «Macrocosm and matter of eternity of ethnic existence». So the jug with milk is a symbol of femininity and motherhood, a jug for two is a «symbol of love». The linguistic and aesthetic poetic sign of the jug is marked by emotions of exaltation, solemnity, majesty. This is a symbol of Ukrainian rural life.

Key words: *poetic language, individual author's style, poetic linguistic world, cultural and aesthetic sign, poetic language creation, lyrical context, semantics of the image-symbol, connotative shade, emotional and expressive content.*

Вступ

Поетична мова – сакральна царина індивідуально-авторської творчості. Слово в поезії вимальовується як ознака багатовимірності всесвіту, постаючи незглибимою й безмежно-нескінченною величиною, якою осягається й пізнається буття, утілене в художні форми та образи. Спостереження за способами та формами поетичного мовотворення талановитих митців важливе в плані з'ясування можливих шляхів розбудови підсистем мови, виявлення модусів розвитку мовно-естетичної думки. Одним з маловивчених у цьому плані є поетичний ідіолект В. Голобородька.

Різні аспекти творчості В. Голобородька розглядали М. Ільницький, А. Макаров, М. Антонович, О. Кузьменко, Ю. Шутенко, Т. Пастух та ін. Однак лінгвостиль митця поки що не осмислено повною мірою. Індивідуально-авторська манера письменника, без сумніву, є автентичним, непідробним, оригінальним явищем в історії української мовно-поетичної думки, тому потребує докладних різновекторних студій. У мовотворенні художника засвідчені нові грані словесно-образного кодування національної ідеї, нові образи й нові знаки-символи, що ґрунтуються на канонах традиційної культури.

Мета нашого дослідження полягає в з'ясуванні художньо-образної семантики слова-образу *гличик* у поетичній мові В. Голобородька.

Методи та методики дослідження

Основні методи дослідження – спостереження за мовним матеріалом, лінгвостилістичний аналіз, метод компонентного аналізу, аналітико-синтетична обробка матеріалу.

Результати та дискусії

Художньо-образна система поетичного мовосвіту В. Голобородька в основі своїй наскрізно національно маркована. Кожен елемент мовно-світоглядної поетичної парадигми митця пронизаний національним колоритом, національно-мовною образотворчістю, спорідненою з прадавніми фольклорними джерелами. Поетична картина етнобуття в баченні митця – споконвічно проста й зрозуміла; її осердя є відомі, знані всім реалії. Увагу привертають переосмислені в художньому ключі назви посуду.

Лексико-семантична група назв посуду в ліричному континуумі художника представлена номенами *гличик*, *кухоль*, *відро*, *тарелі*, *чарки*, *склянка*, *чашка*, *ложка* тощо. Найуживанішими, мабуть, є *гличик*, *відро*, *кухоль*. Зазначені номені художньо обігруються митцем. Від прямого називання предмета письменник переходить у площину абстрактно-узагальненого мислення. Відбувається формування поліфонічних, багатозначних образів, як-от: *А твоє обличчя біле,/ як тарілок білий ряд,/ як тарілка, що розбилась,/ випавши із білих рук./ Б'ються тарілки об землю./ На черепки – твоє життя* («Після весілля»).

Мовно-образний знак *гличик* можна вважати поетичною універсалиєю Василя Голобородька. Це улюблений художній образ письменника.

Відомо, що глек, зменшена форма *глі́чик* – висока кругла з вушком (рідше без вушка) посудина для зберігання, головним чином, молочних

продуктів (молока, сметани тощо). Може бути як керамічним, так і металічним (бронза, луджена мідь). Залежно від призначення різняться розміром і формою. Незамінний атрибут українського сільського побуту. Глечик – дуже давній вид посуду та домашнього кухонного начиння, відомий усім народам; стародавній предмет хатнього ужитку, що сягає часів найперших цивілізацій. В Україні споконвіку використовували глечики, виготовлені із глини. Про значущість названого предмета в повсякденні свідчить В. Жайворонок (Жайворонок, 2006: 137).

У поетичній світобудові В. Голобородька *глечик* постає як елемент (складник) макрокосмосу. Відтак філософія поетичної думки митця ґрунтується на уявленні, що означений предмет – найдавніший і універсальний у побутовому використанні – уміщає в собі світ і вічність. Розглядаючи номен виступає в різних мікроконтекстах (*жінка з глечиком молока; глиняних глечиків рік/ до губ; в глечику глинянім; глечик легкий*;; в глиняному глечику; *глечик на двоє; золоті глечики груш* та ін.). Помічаємо, як в авторській уяві щоразу варіює, видозмінюється, по-іншому змістово й алегорично-символічно переосмислюється образ.

У складі генітивної метафори: *глиняних глечиків рік/ до губ – глечик*, очевидно, символізує предковичне, невмируще, прастаре буття з його укладом, гармонію людини й природи, їх нерозривність, співзалежність у довічнім, безсмертнім плині життя: *Прихильності/ роси до трави/ пташки до гілки/ щоки до щоки/ і мені забাগлося прихильності/ волохатих долонь лісів/ до голови/ глиняних глечиків рік/ до губ/ подорожників доріг/ до ран прихильності...* («Прихильності...»).

Неоднопланово, багатомістко вимальовується семантико-конотативний зміст етнознака *глечик* у контексті нижченаведеного твору: *Жінка з глечиком молока/ зупинилася серед двору: / коси чорні і станом тонка, / у очах ніби синє море. / Стала й слухає, як воно/ щось балакає в глечику глинянім, / і сп'янили слова, як вино, / тихим звуком забутого імені. / І прислухалася до тіла свого, / молоком ніби білим наповненого: / розгорялося молоко, як вогонь, / і палило кордони недозволеного. / Так стояла, а глечик легкий / на руках – як дитина маленька. / Так стояла, а чоловіки/ були схожі на того, хто далеко.* («Жінка з глечиком молока»). У тексті компонент *глечик* виступає в синтаксичній функції неузгодженого означення (*жінка з глечиком молока*), обставини місця (*в глечику глинянім*), суб'єкта дії (*а глечик легкий / на руках – як дитина маленька*).

У першому випадку він слугує підкресленню ознаковості суб'єкта дії, у другому є своєрідною фіксацією локусу, актуального для твору, у третьому – засвідчує роль предмета як виконавця дії (відтак указує на його важливість, значущість в образно-змістовому плані). Конструкція *глечик молока* (у структурі *жінка з глечиком молока зупинилася серед двору*) семантично осмислюється як «жіноче начало», «одвічне призначення жінки на землі продовжувати рід, бути берегинею домашнього вогнища»; у висловленні відчутний відтінок урочистості й піднесеності; зорова картина, що її створив митець, велично-приваблива й деякою мірою патетична: оспівується жіноча

принадність і краса в одвічному повсякденні: *Жінка з глечиком молока/ зупинилася серед двору:/ коси чорні і станом тонка,/ у очах ніби синє море.* Разом з етнознаком *глечик* актуалізовано образ *молока* – символу материнства, жіночості; тому молоко (як одухотворена істота) «балакає» у глечику: *Стала й слухає, як воно/ щось балакає в глечику глинянім; І прислухалася до тіла свого,/ молоком ніби білим наповненого.* І насамкінець *глечик* з *молоком* у поетовій уяві трансформується в образ немовляти: *Так стояла, а глечик легкий / на руках – як дитина маленька.* Народження і продовження життя митець закодовано передає в образі глиняного глечика з молоком, що його тримає жінка.

У іншому випадку *глечик* усвідомлюється як вмістище життя, як пробудження від спочинку й початок дня, одночасно як одвічність, первозданність життєвого укладу, атрибут українського сільського побуту:

В глиняному глечику, як бджоли,/ молоко уранішнє гуде, / пахощами сяє серед столу/ палаючи сонечко руде. / На тарілі молода цибуля, / квашені із діжки огірки, / в гарно розмальованому кухлі/ мед такий пахучий і липкий. / «Мамо, наготуйте на роботу –/я коситиму аж у Крутій...»/І плигає півнем на капоті/ промінь із-за гаю золотий («Ранок»). Українська картина селянського побуту – сніданку – малюється з допомогою предметів посуду, актуалізованих у вірші.

Складно, неоднопланово й різновекторно осмислюється семантико-конотативний зміст образу-символа *глечик* у нижчеподаному тексті: *Мати утопче стежку, на базар ходячи, / виносить же того молока, / щоб було з чого донечці одягання справити, / аж поки одного дня/ донька не вріже косу, щоб заспокоїти матір: / «Мамо, я ж не на вік іду, / я ж іще повернуся» –/ вилле молоко з глечика в ямку, / сама влізе в порожнього глечика –/ так мати й віднесе доньку на базар/ тією ж утоптаню роками стежкою. / Понесе одягнутою гарненько у домашній одяг: / у хусточку з полотенця вишневого садка, / у спідничку із пілки квітучої луки, / у сорочку, прикрашену по рукавах квітами/з городчика, / а принесе на базар – дитина гола! / Хоч і спало дорогою, а зуміло ж роздягтися, / одяг свій крадькома повикидати, / що й мати не побачила, – / доведеться тепер в усе міське одягати. / Віднесе мати доньку на базар / та й продасть. Чи продасть, чи так віддасть, / та відтоді стане доньку додома чекати, / вістки хорошої від доньки дождити./ «Зозуле, зозуле, / пташко сіренька, що так сумно куєш у садку, / чи ти не за доччиною косяю прилетіла?» («Зозуля при перуці»). Треба гадати, що висловлення: *вилле молоко з глечика в ямку, сама влізе в порожнього глечика* – означає, що донька позбудеться материнської опіки, подорослішає стане самостійною тощо, деякою мірою віддалиться від споконвічних родинних, етнічних канонів життєбуття.*

У поетовому образно-асоціативному мовосвіті *глечик* вимальовується як атрибут гармонії почуттів, злагодженості, порозуміння, симпатії, як символ закоханості юних сердець: *Уліткулітечком/ ми збирали з дівчиною сунці./ Глечик був один на двох,/ дівчина тримала його у своїх тоненьких руках./ Я милувався,/ коли вона нахилилася,/ щоб розшукати ягоди у траві,/ нахилилася квіткою,/ як би от на неї сів метелик./ А потім дівчина зникла,/ вона упала у траву/ і пропала:/ її тіло стало травною, / очі – росюю, / і щокі стали ягодами.*

/ Я все гукав її, я усе марно гукав, / бо чув лише, як вона усміхалася листочка-ми, / як вона ворушила стебельцями, / та бачив лише, як вона дивилася у небо росю. / І я збирав на її щоках ягоди. / А про глечик ми з дівчиною забули. / Геть зовсім забули / («Глечик на двох»). В останніх рядках, напевне, глечик постає як символ пам'яті, як спогад про втрачене кохання.

Своєрідно полонить уяву читача, увиразнює та збагачує художню мову метафорична конструкція В. Голобородька *золоті глечики груш*, побудована на перенесенні ознак за формою й кольором (до речі, груша, як і глечик — улюблені поетоніми митця): *Груш натрусили з матір'ю у садку, і я набрав повну пазуху/ маленьких золотих глечиків,/ повних меду,/ і поніс підбігцем у поле,/ де батько пшеницю косив./ .../ Падають додолу/ золоті глечики груш/ і розбиваються/ з тихим дзвоном* («Золоті глечики груш»). Художньо-образну конструкцію *золоті глечики груш* справедливо зараховувати до найпоетичніших висловів сучасного українського віршотворення.

Висновки

Отже, слово-образ *глечик* у поетичному мовосвіті письменника — суттєва й художньо значуща реалія. У свідомості митця поєднує семи «символ національного буття», «атрибут сільського побуту», «оригінальна прикметна прикраса кухонного начиння наших предків», «вмістище минувшини й прийдешності, грядущого»; «макрокосм та матерія вічності етнобуття». Відтак *глечик з молоком* — «символ жіночості й материнства», *глечик на двох* — «символ кохання». Мовно-естетичний поетичний знак *глечик* позначений емоціями піднесеності, урочистості, величності. Це символ українського сільського побуту.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Голобородько В.** Повне зібрання віршів. URL: <http://www.tisk.org.ua/?p=8440>.
2. **Жайворонок В.** Знаки української етнокультури: словник-довідник. Київ: Довіра, 2006. 703 с.

REFERENCES

1. **Holoborodko, V.** Povne zibrannya virshiv. Retrieved from <http://www.tisk.org.ua/?p=8440> [in Ukrainian].
2. **Zhayvoronok, V.** (2006). Znaky ukrayinskoyi etnokultury: Slovnyk-dovidnyk. Kyiv: Dovira, 2006. 703 s [in Ukrainian].

Беценко Тетяна Петрівна — доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови і літератури, Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка; вул. Роменська, 87, Суми, 40000, Україна.

Tel.: +38-067-77-15-506

E-mail: becenkot@gmail.com, tpb2016@ukr.net,

<https://orcid.org/0000-0002-1936-6673>

Betsenko Tetiana Petrivna — Doctor of Philology, Professor, Ukrainian Language and Literature Department, A. S. Makarenko Sumy State Pedagogical University; Romenska Str., 87, Sumy, 40000, Ukraine.

Надійшла до редакції 04 лютого 2019 року